

تربیت تشکیلاتی در شجره صالحین کودکان شهرستان دزفول: اقدامها و موانع

سینا عصاره نژاد دزفولی^۱

احمدعلی قانع^۲

هادی غیاثی^۳

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۲/۲۴

تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۷/۰۳

چکیده

هدف پژوهش حاضر، تحلیل برنامه‌ها و موانع تربیت تشکیلاتی در شجره صالحین کودکان است. روش گردآوری در سنت کیفی، با استفاده از مصاحبه‌ی نیمه‌ساختمند است. نمونه‌ها عبارت است از سرگروه‌ها و مربیان سه مسجد نمونه‌ی شهرستان دزفول در امر صالحین: مسجد شهید مسعود توتونچی، رسول اعظم (ص) و ثارالله (ع). همچنین با بهره‌گیری از روش تحلیل مضمون برای تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده در مصاحبه‌ها، به استخراج برنامه‌ها و موانع تربیت تشکیلاتی در حلقات صالحین کودکان شهرستان دزفول پرداخته شد. بر اساس یافته‌های پژوهش، نمونه‌ای از برنامه‌های این حلقات برای تربیت تشکیلاتی کودکان عبارت است از: برگزاری جلسات اخلاق نظری تشکیلاتی در حلقات کودکان شهرستان دزفول، بازی‌های سازنده اخلاق تشکیلاتی برای کودکان، تذکرات تشکیلاتی در روابط روزانه مربیان کودک با دیگران و مسئولیت‌پذیرکردن مربیان در حلقات شهرستان از طریق نقش‌دهی به آنها. نتایج حاکی از آن است که موانعی نیز در این مسیر وجود دارد که برخی از آنها عبارت‌اند از: وجود الگوهای نامناسب برای مربیان کودک در شهرستان دزفول، تربیت خانوادگی، تصورات غیرصحیح خانواده‌ها و کمبود بودجه و امکانات.

کلید واژه‌ها: تربیت، تربیت تشکیلاتی، شجره صالحین

^۱ دانشجوی دکتری گروه سیاست‌گذاری فرهنگی، دانشکده معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
sina.asareh717@gmail.com

^۲ گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده الهیات، معارف اسلامی و ارشاد، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران.

^۳ دانشجوی دکتری گروه فرهنگ و ارتباطات، دانشکده معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران.

مقدمه

شجره طیبه صالحین یکی از طرح‌هایی است که به صورت جامع در سراسر کشور، توسط نهادهای سیاست‌گذاری به نام سازمان بسیج مستضعفین و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در حال اجراء است و شاید بتوان گفت که تاکنون هیچ طرح تربیتی، غیر از آموزش و پرورش رسمی کشور، با این وسعت، اجراء نشده است. طبیعتاً طرحی با چنین مختصاتی، می‌تواند به عنوان یک فرصت ناب برای ارتقاء سطح تربیت و آموزش در کشور تلقی شود. آموزه بر اساس معیارهای جهانی توسعه‌یافتگی، ارتقاء سطح تربیت و آموزش نیز به عنوان یکی از معیارهای مهم توسعه‌یافتگی محسوب می‌شود (معدن دارآرانی و سرکارآرانی، ۱۳۹۶)؛ لذا جایگاه و اهمیت طرحی به این وسعت به راحتی قابل تبیین است.

در این میان، یکی از انواع مهارت‌های تربیتی که افراد جامعه انسانی باید از آن برخوردار باشند و آن را بیاموزند، مهارت‌های کار جمعی، مهارت‌های ارتباطی و انجام امور به وسیله و با دیگران است. طبیعی است که این نوع از ارتباطات، نیاز به اخلاق، منش و رفتار ویژه‌ای از جانب افراد دارد، مانند صبر و حلم در کار جمعی، کمک‌رسانی و مشارکت در امور هم‌نوعان و غیره، که نهادینه کردن این ویژگی‌ها در افراد جامعه، از شاهراه تربیت می‌گذرد. در واقع این مهارت‌ها جزء مهارت‌هایی هستند که اگر متری آن را نیاموزد، مشکلات عدیده‌ای برای آن فرد و در نتیجه به مرور زمان برای کلیت جامعه، پدید خواهد آمد چراکه اساس جوامع بر زندگی اجتماعی و تعاون و همکاری است و آموزش ندیدن افراد آن جامعه برای این‌گونه زندگی کردن، موجب مشکلات بسیاری خواهد شد. بنابراین ضروری است که در برنامه‌های تربیتی در هر جامعه، توجه ویژه‌ای بر این‌گونه از تربیت، که در واقع نوعی مهارت به حساب می‌آید، بشود. مقام معظم رهبری در زمینه تشکیلات، بیان می‌کنند: «تشکیلات یکی از فرائض هر گروه مردمی است که هدفی را دنبال می‌کنند. تشکیلات یعنی نظم، یعنی تقسیم وظایف، یعنی ارتباط و اتصال و زنجیره‌ای کار کردن؛ این معنای تشکیلات است. این چیزی است که نه فقط بد نیست بلکه یک چیز خوب و بلکه یک چیز ضروری است. هیچ کاری در دنیا بدون تشکیلات پیش نمی‌رود؛ انقلاب اسلامی هم بدون تشکیلات پیش نرفت و پیروز نشد.» (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۲: ۱۴۴). شهید بهشتی نیز در این باره می‌گویند: «با کمال تأسف باید اعتراف کرد که تفاهم و همبستگی بین جوانان مسلمان، کم و بیش ضعیف است. جوانان امت اسلام آن درجه از تفاهم و همبستگی را که اسلام از همه ما خواسته است، ندارند. نه تنها جوانان، سالخوردگان نیز کم و بیش همین طور هستند. احساس این وضع بر همه ما تلخ است ولی واقعیت را هرچند که تلخ باشد

باید شناخت و بدان اعتراف کرد. باید علل و عوامل آن را هم شناخت و با روشن بینی به چاره جویی پرداخت و گرنه با انکار و به روی خود نیاوردن، واقعیت عوض نمی شود و گاه زیان های جبران ناپذیری به بار می آید» (بهشتی، ۱۳۹۰: ۲۵).

همچنین آیت الله مصباح یزدی در ضرورت تشکیلات و تربیت تشکیلاتی می گویند: «ما اگر همین ارتباط را درک نکنیم و فکر کنیم با کارهای فردی و سبک می شود کاری انجام داد، خیلی اشتباه می کنیم. یعنی نعمت های خدا را نادیده می گیریم. خوب در اینجا سؤالاتی مطرح است که ارتباطات چگونه باشد؟ در چه قالب و مدلی باشد؟... اینکه به فکر باشیم که ارتباطات بر یک اساسی باشد که با بینش های اسلامی سازگارتر باشد، عوامل رشد در آن بیشتر باشد، سوء استفاده در آن کمتر باشد، گروه گرایی در آن کمتر باشد. در این زمینه کم کاری کردیم.» (جمعی از نویسندگان؛ به نقل از مصباح یزدی، ۱۳۹۰: ۳۵). لذا ضروری است که در برنامه های تربیتی به این مهم توجه ویژه گردد و ترتیبی داده شود تا متریبان این طرح ها، به چنین ویژگی ها، مهارت ها و توانایی ها نائل آیند.

براساس پژوهش های صورت گرفته در اسناد بالادستی طرح صالحین، بدست آمد که توجه ویژه ای به این مهم شده است و سیاستگذاران این طرح، تربیت تشکیلاتی را به عنوان یکی از وظایف اصلی و مهم طرح صالحین قلمداد نموده اند. براساس پژوهش های انجام شده، سیاست هایی نیز برای تحقق این مهم، در اسناد بالادستی صالحین تدوین گشته و به مجریان سطح میانی و اجرایی، ابلاغ شده است. بدیهی است که اصلاح و بهبود سیاست های بالادستی در این حوزه و در نهایت حرکت به سمت اثرگذاری بیشتر، نیازمند انجام ارزیابی هایی دقیق و میدانی از تحقق میزان موفقیت سیاست ها و کشف موانع پیش روی انجام آنها است. این پژوهش به دنبال ارزیابی (کشف و توصیف وضعیت) تربیت تشکیلاتی (که همان ریشه شکل گیری ویژگی های مذکور در متریبان است) در حلقات صالحین کودکان شهرستان دزفول است. بدیهی است تا زمانی که «شناختی» از وضعیت موجود و در نتیجه تحلیلی از آن نداشته باشیم، سخن گفتن از آسیب شناسی و دادن نسخه های ایجابی برای بهبود وضعیت و سیاست گذاری در این حوزه، بی فایده است. بنابراین سؤالات پژوهش عبارت اند از:

۱- برنامه های حلقات صالحین کودکان شهرستان دزفول برای تربیت تشکیلاتی چیست؟

۲- موانع پیش روی حلقات صالحین کودکان شهرستان دزفول برای تربیت تشکیلاتی کدام است؟

لازم به ذکر است که تا کنون پژوهشی در این زمینه صورت نگرفته است.

حلقات صالحین و تاریخچه و ریشه شکل‌گیری شجره طیبه صالحین

مسجد حضرت موسی بن جعفر (ع) شهر اهواز در اواسط دهه ۷۰ خورشیدی زادگاه یک طرح تربیتی و فرهنگی بود که چند سال پس از آن به یک تشکیلات تربیتی عظیم در کل کشور مبدل شد. تعداد انگشت‌شمار نمازگزاران آن مسجد با شروع این طرح تربیتی به گونه‌ای افزایش یافت که پس از گذشت کمتر از سه سال به بیش از ۷۰۰ نمازگزار که قریب به اتفاق آن‌ها جوانان و نوجوانان بودند، در وقت مغرب و عشا رسید و به زودی مصدر جوانان متدین، متخلق، اهل دانش و انقلابی شد. نمود تحسین‌برانگیز و اثرگذاری بسیار مثبت این طرح تربیتی بر متریبان مخاطب، توجه مسئولان سپاه پاسداران را به خود جلب کرد و از متولیان این طرح تربیتی درخواست شد تا آن را به صورت نسخه‌ای تربیتی برای کل کشور درآورند. بدین منظور از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۵ تحقیقات گسترده‌ای بر روی مراکز فرهنگی و پایگاه‌های بسیج صورت گرفت و نتیجه این تحقیقات طرحی موسوم به «شجره طیبه صالحین» شد (احمدی زاده، ۱۳۹۴: ۳).

طرح تربیتی مذکور بعد از طی حدود ۱۰ سال از آغاز خود در سطح کشور، توانسته توجهات بسیاری از نخبگان را به خود معطوف نماید و اذهان بسیاری از فعالین اجتماعی، فرهنگی و دینی را به خود متوجه کند تا جایی که رهبر معظم انقلاب در خصوص این شجره، چنین می‌فرماید:

«این کاری هم که شما برادران و خواهران عزیز اشتغال دارید، بخش مسئله مربوط به «صالحین» و این حلقات صالحین، از کارهای بسیار خوب و برجسته است و در طریق همین تکمیل بسیج قرار دارد که ان‌شاءالله روزبه‌روز باید آن را کامل‌تر کرد» (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱).

در کل می‌توان در صورت‌بندی و تدوین نهایی طرح صالحین، ۴ مؤلفه بررسی قرآن و عترت، بررسی منویات رهبر معظم انقلاب، بررسی میدانی الگوهای موفق، استفاده از کارشناسان مختلف را مدنظر قرارداد که دو مؤلفه و عنصر اول، ابعاد نظری و بنیادی طرح و مؤلفه‌های دیگر (دو مؤلفه بعد) ابعاد عملیاتی و راهبردی قلمداد می‌شود. شکل ۱ نحوه شکل‌گیری شجره طیبه صالحین را به‌اختصار بیان می‌نماید.

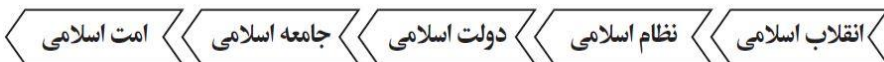

شکل ۱- فرآیند شکل‌گیری شجره طیبه صالحین (فرخی، ۱۳۹۴: ۱۰)

بیان تمام و کمال اعتقادات و باورهای مبنایی در تشکیلات صالحین، کلام را به درازا کشانده و ارائه تصویر از تشکیلات صالحین را مشکل می‌سازد، بلکه شیوه بهتر برای پی بردن به نظام فکری پشتوانه این تشکیلات، بیان و معرفی افراد شاخص و اندیشمندان پیشگام آن نظام فکری است. همان‌طور که در توصیف یک فرد او را به "فرد آعرف" تشبیه می‌کنند.

شبکه تربیتی صالحین تلاش می‌کند تا در تمام شئون فکری و نظری مانند عقلی، فقهی، سیاسی، اجتماعی و ... همان نظام فکری و اعتقادی بزرگانی چون امام خمینی (ره)، رهبر حکیم انقلاب (آئیده الله بنصره)، علامه طباطبایی، استاد شهید مطهری، علامه جوادی آملی و... را در بر بگیرد. این سخن بدان معنا نیست که بنیادهای فکری این تشکیلات صرفاً از آراء و افکار این بزرگان اخذ شده باشد بلکه این تشکیلات خود را پیرو مکتب و باورهای ریشه‌داری می‌داند که قوی‌ترین قرائت از اسلام، یعنی شیعه اثنی عشری ولایی بوده و تنه اصلی تفکر شیعی در زمان حاضر بر آن استوار است و قریب به اتفاق علما، اندیشمندان و مراجع جهان تشیع در این مسیر قرار دارند که شاخص‌ترین ایشان، بزرگان مذکور می‌باشند (احمدی زاده، ۱۳۹۴: ۴).

متولیان این شبکه تربیتی می‌اندیشند که تلاش برای تحقق «امت اسلامی» متوقف است بر تحقق «انقلاب اسلامی»، سپس «نظام اسلامی»، پس از آن «دولت اسلامی»، پس از آن «جامعه اسلامی». شکل زیر نمایانگر این روند است؛

شکل ۲- اهداف شجره صالحین از منظر سیاست‌گذاران (احمدی زاده، ۱۳۹۴: ۵)

یکی از ابعاد مؤثر در شناخت هر تشکیلات و فعالیت تربیتی، شناخت مخاطبین و جامعه هدف آن تشکیلات است که بیانگر ظرفیت و نفوذ آن تشکیلات در جامعه است. یکی از مهم‌ترین و بهترین ویژگی‌های تشکیلات، پهنه وسیع مخاطبین این تشکیلات است. تشکیلات صالحین هیچ صنف و قشری را از پوشش تربیتی خود خارج نمی‌کند بلکه مصمم است با بهره‌گیری از توان و ظرفیتی که دارد تمام افراد جامعه، در اصناف و اقشار مختلف، از طریق حلقه‌های تربیتی در مسیر رشد و تعالی قرار گیرند. فراتر از این، تشکیلات صالحین، خود را به هیچ مرز جنسیتی، نژادی و حتی جغرافیایی نیز محدود نمی‌داند و به گسترش طرح تربیتی خود برای انسان‌های پاک‌طینت به ویژه اهل تشیع می‌پردازد، اما در مقام اجرا به تناسب نیازها، ضرورت‌ها، شرایط و امکانات، اولویت‌هایی را برای برخی اقشار نسبت به برخی دیگر قائل است. رشد و تربیت جوانانی که زمینه‌های مذهبی، دینی و انقلابی بیشتری دارند در رده سنی ۱۸ تا ۲۵ سال و بعد از آن رده سنی ۷ تا ۱۸ سال را در اولویت نسبت به سایر اقشار و رده‌های سنی قرار می‌دهد (احمدی زاده، ۱۳۹۴: ۶). حلقات مختلف متریبان، در سطوح مختلف و براساس سن و تحصیلات بسیجیان، دسته‌بندی شده‌اند. سیاست‌گذاران صالحین، در مقام اجرا، مخاطبین حلقات را به ۵ دسته کلی تقسیم نموده‌اند که عبارتند از: ۱- کودکان، ۲- نوجوانان، ۳- جوانان، ۴- میانسالان، ۵- پیشکسوتان (مرکز مطالعات راهبردی تربیت اسلامی، ۱۳۹۴ الف: ۳۸).

اعضای حلقه کودکان را متریبانی با سنین ۶ تا ۱۱ سال تشکیل می‌دهند. به اعتقاد سیاست‌گذاران طرح صالحین، کار با کودکان و تاثیر گذاری معنوی و تربیتی بر آنها مستلزم دانش، مهارت و اعمال روش‌های سنجیده است و از آنجا که سن کودکی مناسب‌ترین زمان برای کار تربیتی است لذا هرگونه خطا در امر تربیت آن‌ها می‌تواند پیامدهای جبران‌ناپذیر به دنبال داشته باشد. از طرف دیگر، در اسناد بالادستی صالحین، این رده سنی به عنوان پایه‌ای برای تربیت در مقاطع بالاتر تصور شده و سیاست‌های لحاظ‌شده در آن، سیاست‌هایی مقدماتی برای اهداف پیچیده‌تر در رده‌های سنی بعد محسوب شوند (مرکز مطالعات راهبردی تربیت اسلامی، ۱۳۹۴ ب: ۳۲). مهم‌ترین اهداف سیاست‌های صالحین در حوزه کودکان عبارتند از: ۱- ایجاد انگیزه در کودکان به مسائل دینی با رویکرد کار جمعی در برنامه‌های بسیج و مسجد، ۲- تعمیق و گسترش معارف دینی و رفتار اسلامی در بین کودکان، ۳- جهت دهی مباحث معرفتی، تربیتی، بصیرتی و مهارتی کودکان متناسب با نیازهای سنی، ۴- کشف قابلیت‌ها و استعدادهای متریبان و فراهم کردن زمینه ظهور، ۵- رفع موانع و مشکلات تربیتی و فراهم ساختن زمینه‌های رشد کودکان (عصاره نژاد دزفولی، ۱۳۹۷: ۱۱۴).

شکل ظاهری حلقات صالحین

وضعیت شکلی حلقه، ساده، بی تکلف و به صورت دایره‌وار است؛ به شکلی که صدر و ذیل نداشته و اعضاء به‌گونه‌ای صمیمی در کنار هم قرار می‌گیرند. این شکل برگزاری جلسات می‌تواند در ایجاد ارتباط و صمیمیت بین اعضاء با یکدیگر و با مسئول گروه تأثیر به‌سزایی داشته باشد. برخی خصایص ظاهری حلقه‌های تربیتی را می‌توان به‌طور خلاصه در جدول ذیل عنوان کرد:

جدول ۱- مختصات شکلی حلقات صالحین (فرخی، ۱۳۹۴: ۱۳)

زمان تشکیل حلقه	برنامه‌های حلقه با حداقل ۱ شب در هفته آغاز و با توجه به وضعیت اعضاء (جذب، تثبیت، رشد) با هماهنگی با مربی افزایش می‌یابد.
تعداد اعضاء هر حلقه	تعداد ایده‌آل برای هر حلقه با توجه به توان سرگروه بین ۱۰ الی ۲۲ نفر است.
مدیریت حلقه	سرگروه به روش اقتضایی و به شیوه رهبری، حلقه را هدایت می‌کند.
نحوه فعالیت	کارها به‌صورت مشارکتی و با تقسیم‌کار بین اعضاء گروه به پیش می‌رود.
نحوه بحث	مباحث باید به‌صورت مشارکتی و گفتگوی طرفینی باشد نه یک طرفه.
تحصیلات	سطح تحصیلات اعضاء گروه باید مشابه و نزدیک به هم باشد؛ مثلاً دانش‌آموز، دانشجو و ...

محتوا و متون حلقات صالحین

در زمینه تولید متون و بسته‌های مرتبط با حلقه‌های تربیتی صالحین، متون و محتوای عرصه معرفتی، تربیتی، بصیرت سیاسی و مهارتی برای توزیع بین پایگاه‌های بسیج سراسر کشور تهیه و تنظیم شده است. در حوزه معرفتی، متون در ۴ حوزه احکام، عقاید، تاریخ، قرآن و اخلاق تدوین و گردآوری شده است. در هر حوزه نیز مخاطبان طبقه‌بندی شده‌اند که به ترتیب شامل نوجوان سطح ۱ (مقطع راهنمایی)، نوجوان سطح ۲ (مقطع متوسطه)، جوان، میان‌سال و پیشکسوت هستند. حوزه بصیرت سیاسی شامل انقلاب و دانش سیاسی و حوزه مهارتی نیز سه حیطه فرهنگی، تبلیغی، تربیتی و اجتماعی را در برمی‌گیرد.

جدول ۲- مباحث ارائه شده در حلقات متناسب به سطوح مختلف (فرخی، ۱۳۹۴: ۱۵)

میانسال و پیشکسوت	جوان	نوجوان سطح ۱ (مقطع متوسطه)	نوجوان سطح ۱ (مقطع راهنمایی)	مخاطب متون و محتوا	
*	*	*	*	احکام	عرصه معرفتی
*	*	*	*	تاریخ	
*	*	*	*	عقاید	
*	*	*	*	قرآن	
*	*	*	*	اخلاق	
*	*	*	*	حوزه تربیت	عرصه تربیتی
*	*	*	*	انقلاب	
*	*	*	*	دانش سیاسی	
*	*	*	*	فرهنگی	مهارتی
*	*	*	*	تبلیغی	
*	*	*	*	تربیتی	
*	*	*	*	اجتماعی	

«تربیت» در نظر سیاست‌گذاران حلقات صالحین

به اعتقاد سیاست‌گذاران طرح صالحین، حوزه تربیت، به صورت پیچیده‌ای تمامی ساحت‌های وجودی انسان و نیز تمامی استعدادهای وی را در برمی‌گیرد. این ساحت‌ها از یکدیگر جدا نیستند ولی برای فهم بهتر و نیز اینکه بتوان در عرصه عملی گام‌هایی را برداشت؛ این ابعاد به ۴ دسته تربیتی، معرفتی، بصیرتی و مهارتی تقسیم می‌شوند. با عملی کردن این مصادیق می‌توان به رشد همه جانبه ساحت‌های وجودی اعضای حلقه‌های تربیتی پرداخت (مرکز مطالعات راهبردی تربیت اسلامی، ۱۳۹۴: ۲۴).

۱- بعد تربیتی: (تبدیل آموزه‌ها و معارف دینی به رفتار اسلامی)

در جلسات با موضوع تربیتی، مباحثی که منجر به ایجاد انگیزه، تقویت اراده، ایجاد و تقویت باور و ملکه‌شدن اعمال و رفتارها در موضوعات تربیتی می‌شود، بیان می‌گردد و البته باید در نظر داشت که بیشتر فعالیت‌های تربیتی در خارج از حلقه شکل می‌پذیرد. موضوعات تربیتی درون جلسات، با استفاده از مطالب ذیل تبیین می‌شود:

۱. طرح مباحث اخلاقی (رعایت آداب فردی، اجتماعی، خودسازی و...)

۲. طرح مباحث عبادی (بحث در خصوص عبادات، اهمیت و روش‌های عملی آن‌ها و نیز ارائه مباحثی درباره اهمیت دعا و مناجات و تأثیر آن در تربیت افراد)
۳. پرسش و پاسخ تربیتی (پاسخ به سؤالاتی پیرامون چگونگی تقید به مسائل اخلاقی و تربیتی)
۴. بیان سیره اهل بیت (ع) و علماء (پرداختن به سیره عملی اهل بیت (ع) و علمای بزرگ اسلام و بیان نکات تربیتی از شیوه زندگی و ارتباطات آن‌ها).
۵. بیان سیره امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) (با محوریت مطالعه زندگی عملی امام خمینی(ره) و بیان شاخص‌های مطرح‌شده در سخنان مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در امر تربیت).
۱. بیان سیره شهدا (طرح مباحثی پیرامون سیره عملی شهدا، سخنان و وصایای آنان و شنیدن سرگذشت و خاطرات آن‌ها از زبان هم‌زمان، بسیجیان و جانبازان) (مرکز مطالعات راهبردی تربیت اسلامی، ۱۳۹۴ ب: ۳۶).

۲- بعد معرفت دینی: (آشنایی عمیق و ایجاد باور قلبی در حوزه‌های عقاید،

احکام، قرآن و تاریخ اسلام)

پاسخ به این سؤالات: از کجا آمده‌ایم؟ برای چه آمده‌ایم؟ به کجا خواهیم رفت؟ چه کسی ما را خلق کرده است؟ آیا برای زندگی ما دستوری هست؟ اگر دستوری داده شده این دستورات چیست؟ و از چه مراجعی به ما می‌رسد؟ و...، ایجاب می‌کند که معرفت دینی را در فرد تقویت شود؛ لذا فعالیت‌های معرفتی درون جلسات حلقه‌ها در ۴ عرصه کلی پیش‌بینی شده است:

۱. مباحث اعتقادی: اصول دین (کلام قدیم و جدید)
۲. احکام شرعی: بیان مسائل شرعی مبتلابه و موردنیاز اعضای حلقه
۳. مباحث قرآنی: روخوانی، روانخوانی، تجوید، صوت و لحن، ترجمه و مفاهیم، حفظ، علوم قرآنی و تفسیر قرآن مجید
۲. تاریخ: تاریخ ادیان، مذاهب، سرگذشت ائمه اطهار (علیهم‌السلام)، بزرگان و تاریخ اسلام و انقلاب (مرکز مطالعات راهبردی تربیت اسلامی، ۱۳۹۴ ب: ۳۷).

۳- بعد بصیرت سیاسی: (آگاهی، اخلاص و اقدام به هنگام و به اندازه)

در این بعد، بنابه فرموده امیرالمؤمنین (ع): «حق را بشناسید، نشانه‌های آن را خواهید شناخت». به مترجمان، شخصیتی معرفی نخواهد شد بلکه با شاخص‌هایی برای یافتن مسیر و تصمیم‌گیری آشنا شده و به فرموده مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) با بصیرت می‌شوند؛ یعنی صاحب آگاهی درست از آنچه رخ داده، اخلاص و عمل به اندازه و به هنگام می‌شوند. اهم فعالیت‌های بصیرتی درون جلسات حلقه‌ها عبارت‌اند از:

۱. رصد سخنان مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) به صورت مستمر و دقیق (استفاده از شاخص‌ها)
۲. پرداختن به اخبار روز و تحلیل مسائل اجتماعی و سیاسی پیرامونی
۳. تحلیل سیاسی با استفاده از ابزار و روش‌های تحلیل و جزوات و نشریات معتبر
۴. تهیه جزوات و مقالات سیاسی، توسط اعضای حلقه‌ها به منظور تقویت اطلاعات سیاسی و روش‌های صحیح تحلیل مسائل
۵. پرسش و پاسخ سیاسی پیرامون شبهات و مسائل روز
۳. استفاده از دست نوشته‌ها و وصیت نامه‌های شهدا و توجه به سفارش‌های آنان (مرکز مطالعات راهبردی تربیت اسلامی، ۱۳۹۴ ب: ۳۷).

۴- مهارتی: (ایجاد توانمندی‌های لازم برای انجام صحیح و به موقع مأموریتها و وظایف)

بسیج به عنوان یک تشکل، لازم است که مهارت‌هایی را به مخاطبین خود آموزش دهد. این مهارت‌ها می‌تواند در زمینه‌های مختلف مدیریتی، تربیتی، حیات طیبه، استفاده از صنایع و ابزار و... باشد. برنامه‌های مهارتی و آموزشی دیگری نیز قابل طرح در جلسات حلقه‌ها خواهد بود. به عنوان مثال موضوعات زیر پیشنهاد می‌گردد:

۴. آموزش روش تحقیق
۵. آموزش شیوه‌های مطالعه و تندخوانی
۶. کلاس‌های کمک درسی (در صورت نیاز)
۷. آموزش فن بیان
۸. آموزش روش تجزیه و تحلیل و رشد فکری
۹. آموزش استفاده صحیح از رایانه و...
۱۰. کلاس‌های هنری (سرود، تواشیح، خطاطی، نقاشی و...)

۱۱. و... (مرکز مطالعات راهبردی تربیت اسلامی، ۱۳۹۴: ب: ۳۸).

مفهوم تشکیلات

تشکل و تشکیلات از ریشه «تشکل» به معنای صورت دادن و تمثیل بخشیدن است، چنانکه شاکله به معنای طبع و سجیه‌ی پدیده‌ها و بازگشت به ذات و یا عرضیات ثابت آنها است. از سوی دیگر «شکال» در زبان عرب به معنای در قیدوبند درآوردن و محدود ساختن به حدود مشخص است (صوالحی، خلف احمد، انیس و منتسر، ۱۳۸۹: ۲۰۹). ملعوف (۱۳۸۰) شکل را این‌گونه معنا کرده‌اند که عبارت است از به صورت بخشیدن، تمثیل جستن و نضج یافتن پدیده‌ای در سیر به سوی یک حرکت واحد طبیعی؛ و در مسیر استعدادهای ذاتی و از طریق به هم آمیختگی مجموعه‌ای از واحدهای متفرق اطلاق می‌گردد (صوالحی و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۱۰).

واژه تشکل گاهی به انسجام و پیوستگی تعدادی از انسان‌ها در زمان خاص، برای انجام فعالیت‌های مشخص اطلاق می‌شود که در این صورت مراد از آنها، همان تجمع هماهنگ است؛ مثلاً وقتی می‌گویند باید مردم برای راهپیمایی روز قدس تشکل خوبی داشته باشند؛ یعنی تجمع خوبی از حیث کمیت و کیفیت حضور در آن فعالیت خاص داشته باشند. در این صورت تشکل در همان معنای مصدری شبه کار رفته است اما گاهی مقصود از کاربرد واژه تشکل، یک نظم شکل گرفته و نسبتاً پایدار از حضور افرادی با ویژگی‌های مشترک، آرمان و اهداف مشترک و تقسیم کار روشن و معین است.

تشکل یک فرآورده اجتماعی است که از به هم پیوستگی دو یا چند گروه که تعامل آزاد و هنجارهای مشترک و هویتی واحد دارند و با خودانگیختگی درونی، در پی کسب اهداف مشترک گام می‌نهند و از سازمان‌دهی نسبتاً پیچیده و سطح و عمق تخصص‌گرایی قابل ملاحظه‌ای برخوردارند، تشکیل یافته است. درواقع آنچه تشکل به معنای دوم را از تشکل به معنای مصدری-یعنی صرف جمع- جدا می‌کند، یکی وجود «حس خودانگیختگی» در اعضا است و دیگری برخوردارگی از «سازمان‌دهی قوی» و تعریف شده (جمعی از نویسندگان، ۱۳۹۰: ۲۳).

واژه تشکیلات هرگاه از منظر علم مدیریت مورد توجه قرار گیرد، معادل «ساختار» و عبارت است از: «راه یا شیوه‌ای که فعالیت‌های سازمانی به صورت رسمی تقسیم، گروه‌بندی و هماهنگ می‌شوند.

ساختار سازمانی، روابط نسبتاً پایداری را میان اجزای سازمان برقرار می‌کند» (حیدری و درویش، ۱۳۹۲: ۵۱). به عبارت دیگر، «ساختار یا تشکیلات، وسیله‌ای است تا از تداخل وظایف افراد جلوگیری به عمل آید و از هماهنگی برخوردار شود» (زارعی متین، ۱۳۹۵: ۶۱).

هرگاه از منظر جامعه‌شناسی بررسی شود، تشکیلات در واقع تعبیر دیگران از تشکل است؛ یعنی ماهیتی اجتماعی که از پیوستگی افراد داوطلبی که دارای اهداف و هنجارهای مشترکی هستند، در یک نظام تعامل آزاد و در عین حال برخوردار از نوعی نظم درونی، شکل می‌گیرد (جمعی از نویسندگان، ۱۳۹۰: ۲۴).

در نهایت می‌توان تشکیلات را مجموعه‌ای واحد، ساختارمند، دارای صدر و ذیل و دارای هیئتی مشخص از افراد دانست که هر کدام از افراد که در هر مرتبه‌ای قرار دارند، وظیفه‌ای ویژه بر عهده دارند و در صورت خلل در کار یکی از افراد، در کل دستگاه، خلل ایجاد می‌شود و همه‌ی آن مانند پیکره‌ای واحد، هدفی مشخص را دنبال می‌کند.

تربیت تشکیلاتی

بر اساس آنچه تاکنون بیان شد، طبیعی است که افراد برای حضور در اجتماع (که مجموعه‌ی بزرگی از تشکل‌ها است) و پذیرفتن نقش‌هایی در آن، نیازمند برخورداری از توانمندی‌ها، مهارت‌ها، ابزارها و اخلاق متناسب به آن است که توانمند ساختن افراد جامعه در این زمینه‌ها، از شاهراه تربیت آنها در سازمان‌ها و نهادها و طرح‌های تربیتی، عبور می‌کند. به عبارتی به نظر می‌رسد که انتخاب انحصاری یکی از دو ترکیب «تشکل تربیتی» یا «تربیت تشکیلاتی» می‌تواند خسروانی جدی به بار آورد زیرا هر تشکلی باید ماندگاری و استمرار خویش را مد نظر داشته باشد، بنابراین باید برخوردار از تربیتی باشد که نتیجه مشخص و قاطع آن کمک به این مقصود باشد، که در این صورت می‌توان گفت که در تشکل مورد نظر تربیت تشکیلاتی حاکم است. اما از آن جا که اهداف معمولاً به شکلی بیرونی تعریف می‌شود، بنابراین یک تشکل می‌تواند هدف خویش را تربیت، و خود را تشکیلاتی تربیتی بنامد، یعنی تشکیلاتی که خروجی آن تربیت است.

تربیت تشکیلاتی فرآیندی است که فرد از طریق آن، ارزش‌ها، هنجارها، اعتقادات و نگرش‌ها و مهارت‌های لازم برای مسئولیت‌پذیری در زندگی تشکیلاتی را کسب می‌کند. متربی از این طریق می‌تواند فرهنگ‌ها، آرمان‌ها و شیوه‌های زندگی گروهی، با افراد جامعه را بیاموزد و بتواند با آنها

ارتباط برقرار کند و از این طریق استعدادهای خویش را شکوفا کند (جمعی از نویسندگان، ۱۳۹۰: ۳۱). مراد از تربیت تشکیلاتی، آن بخشی از تربیت است که متصدی به وجود آوردن این ویژگی‌ها و مختصات در افراد خواهد بود. روشن است که بر اساس تعریف مذکور از تربیت تشکیلاتی، دوگانه تربیت فردی و تربیت تشکیلاتی، همانند دو سر از یک طیف، قابل تبیین است. بر اساس تعریف تربیت تشکیلاتی، تربیت فردی، تربیتی خواهد بود که بیشتر جنبه فردی داشته و فرد بدون حضور در یک اجتماع و یا تشکیلات، نیز باید مجهز به آن‌ها باشد. برای مثال طبیعی است که برخی از ملکات اخلاقی، جنبه‌ای بیشتر فردگرایانه دارند و برخی دیگر از ملکات اخلاقی و تربیتی، اساساً زمانی قابل تعریف هستند که فرد را در بستری از اجتماع و تشکّل تصور نمود. برای مثال، روحیه و ملکه تبعیت از عالم، زمانی قابل تصور است که بتوان فرد را در کنار فردی دیگر تصور نمود و این همان حضور فرد در بستری از اجتماع است و همان دسته از ملکات اخلاقی است که زیربنای تربیت تشکیلاتی را شکل می‌دهد. البته برخی دیگر از ملکات اخلاقی را نیز می‌توان دارای دو جنبه تصور نمود، جنبه‌ای فردی و اجتماعی. برای مثال ملکه صبر و حلم، از این دسته است. بدیهی است که صبر، هم در فضایی فردی قابل تعریف است و هم در فضایی اجتماعی. لکن در مثال‌هایی از این دست نیز، ظهور و بروز آن‌ها، در اجتماع، رنگ و نمود بیشتری خواهد داشت. البته لازم‌به‌ذکر است که مراد از تربیت تشکیلاتی، صرفاً تربیت اخلاقی نیست و تربیت اخلاقی، وجهی از تربیت در کنار وجوهی دیگر مانند تربیت سیاسی، اقتصادی، اعتقادی و هنری و... است و تربیت تشکیلاتی، به نحوی ناظر بر حوزه‌های تربیتی مذکور است. در این معنا می‌توان از تربیت سیاسی تشکیلاتی، تربیت اقتصادی تشکیلاتی و... سخن گفت. لذاست که توجه به ساختارها، فرآیندها و مدل‌های تربیتی، اهمیتی فراوان خواهد یافت. بدین معنا که این ساختارها و مدل‌ها و فرآیندهای تربیتی، چقدر به دنبال تحقق چنین هدفی هستند؟ و یا چقدر ساختار این مدل‌ها و فرآیندها، متریبان را به سمت چنین تربیتی سوق می‌دهد؟ ساختارهای موجود، چقدر برای تحقق تربیت تشکیلاتی، مناسب هستند؟ که حلقات طرح حلقات صالحین مساجد نیز به عنوان یک مدل اجرایی از تربیت، آن هم به سطحی وسیع، از این امر مستثنی نیست.

روش شناسی

پژوهش حاضر از نوع کیفی است. در این پژوهش، سه مسجد (رسول اعظم(ص)، شهید مسعود توتونچی و ثارالله (ع) به عنوان نمونه به روش هدفمند انتخاب شد. این انتخاب بر اساس اطلاعاتی بود که پژوهشگر از ناحیه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی شهرستان دزفول و ناحیه‌های بسیج به دست

آورده بود. این اطلاعات حاکی از آن است که مساجد مذکور به عنوان سه مسجد نمونه در اجرای طرح صالحین در شهرستان، محسوب می‌شوند.

روش گردآوری اطلاعات در آن، مصاحبه نیمه ساختمند است که محقق از یک راهنمای مصاحبه پیروی استفاده نمود. در راهنمای مصاحبه فهرستی از سؤالات و موضوعاتی که باید به صورتی منظم مطرح شوند، موجود است (برنارد^۱، ۲۰۰۶: ۲۱۲). اگر محقق مصاحبه‌گرانی را در اختیار دارد آنگاه دستورالعمل‌های نوشته‌شده ضروری است تا مصاحبه‌گران بر اساس آن به مصاحبه بپردازند. حتی اگر خود محقق به‌تنهایی همه مصاحبه‌ها را انجام می‌دهد باز باید دستورالعمل‌هایی برای خود تعیین کند (برنارد، ۲۰۰۶: ۸۹).

روش تحلیل اطلاعات، روش تحلیل مضمون^۲ است. روش تحلیل مضمون، ابزار تحقیقاتی منعطف و مفیدی است که برای تحلیل حجم زیادی از داده‌های پیچیده و مفصل، می‌توان از آن استفاده کرد. «تحلیل مضمون روشی برای شناسایی، تحلیل، گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. این روش فرآیندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌های غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند» (براون و کلارک، ۲۰۰۶؛ به نقل از مختاریان پور، ۱۳۹۱: ۱۶۳). تحلیل مضمون روشی است که «هم برای بیان واقعیت و هم برای تبیین آن به کار می‌رود. البته به دلیل ماهیت تفسیری تحلیل مضمون، باید به روایی و پایایی آن بیشتر توجه شود؛ این امر مستلزم به‌کارگیری کدگذاران مستقل است و باعث می‌شود تحلیل مضمون در مقایسه با سایر روش‌های کیفی، دقت و زمان بیشتری طلب کند» (عابدی جعفری، تسلیمی، فقیهی و شیخ زاده، ۱۳۹۰: ۱۵۶-۱۵۸).

فرآیند کامل تحلیل مضمون را می‌توان به سه مرحله کلان، شش گام و بیست اقدام تقسیم نمود (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۷۸).

۱. Bernard

۲. thematic Analysis

جدول ۳- فرآیند گام به گام تحلیل مضمون و تحلیل شبکه مضامین

مرحله	گام	اقدام
۱. تجزیه و توصیف متن	۱- آشنا شدن با متن	- مکتوب کردن داده‌ها (در صورت لزوم) - مطالعه اولیه و مطالعه مجدد داده‌ها - نوشتن ایده‌های اولیه
	۲- ایجاد کلمات اولیه و کدگذاری	- پیشنهاد چهارچوب کدگذاری و تهیه قالب مضامین - تفکیک متن به بخش‌های کوچک‌تر - کدگذاری ویژگی‌های جالب داده‌ها
	۳- جست‌وجو و شناخت مضامین	- تطبیق دادن کدها با قالب مضامین - استخراج مضامین از بخش‌های کد گذاشته متن - پالایش و بازبینی مضامین
۲. تشریح و تفسیر متن	۴- یافتن هم‌مانگی مضامین	- بررسی و کنترل همخوانی مضامین با کدها - مرتب کردن مضامین - انتخاب مضامین پایه، سازمان دهنده و فراگیر
	۵- تحلیل مضامین	- تعریف و نام‌گذاری مضامین - توصیف و توضیح مضامین
۳. ترکیب و اقدام متن	۶- تدوین گزارش	- تلخیص مضامین و بیان مختصر و صریح آن - مرتبط کردن نتایج تحلیل با سؤالات تحقیق و مبانی نظری - نوشتن گزارش علمی و تخصصی از تحلیل‌ها

برای هر مسجد، از مساجد مذکور، به طور متوسط با ۷ نفر از مسئولین حلقات کودکان و مربیان مصاحبه صورت گرفت.

یافته‌ها

مصاحبه‌هایی که جمع‌آوری شده بود، به وسیله روش تحلیل مضمون، تحلیل شد.

جدول ۴- تحلیل مضمون مصاحبه‌های مسجد شهید مسعود توتونچی

ردیف	کد	جملات	مضمون پایه	مضمون سازمان دهنده	مضمون فراگیر
۱	Aa21	ایجاد انگیزه در کودکان به مسائل دینی با رویکرد کار جمعی در برنامه‌های بسیج و مسجد، در برخی اثرگذار بوده و در برخی خیر.	تأثیرگذاری نسبی ایجاد انگیزه به مسائل دینی با رویکرد کار جمعی در برنامه‌های بسیج و مسجد، روی متریبان حلقه کودکان	تأثیرگذاری نسبی برنامه‌های تشکیلاتی	تربیت تشکیلاتی

ردیف	کد	جملات	مضمون پایه	مضمون سازمان دهنده	مضمون فراگیر
۲	Aa22	در برخی که دوست داشته‌اند مسئولیت داشته باشند، تأثیرگذار بوده و در برخی خیر.	تأثیرگذاری برنامه‌های ایجاد انگیزه در کودکان به مسائل دینی با رویکرد کار جمعی بر روی متریبان مشتاق	اشتیاق متریبان به کار تشکیلاتی	تربیت تشکیلاتی
۳	Aa23	یک سری مسئولیت‌های ثابت را به بچه‌ها می‌دهم. و مسئولیت‌های ثابتی در جلسه داریم. مانند مسئول ورزش که وظیفه آوردن توپ و چیدن دروازه و ... را دارد، مسئول حضور و غیاب، مسئول قرآن، در برنامه حفظ قرآن بچه‌ها را به گروه دو نفر تقسیم می‌کردیم و ...	وجود برنامه‌های ثابت در حلقه برای تربیت تشکیلاتی	برنامه‌های ثابت تشکیلاتی	تربیت تشکیلاتی
۴	Aa24	اینکه اصلاً برخی دوست ندارند که مسئولیت بپذیرند، یکی از موانع است.	علاقه نداشتن برخی از متریبان به مسئولیت‌پذیری به عنوان یکی از موانع	علاقه نداشتن به مسئولیت‌پذیری در متریبان	تربیت تشکیلاتی
۵	Aa25	الگوهای بد متریبان یکی دیگر از موانع است.	الگوهای نامناسب متریبان به عنوان یکی از موانع تربیت تشکیلاتی	الگوهای نامناسب	تربیت تشکیلاتی
۶	Aa26	و دیگر علت این مسئله تربیت خانوادگی است.	تربیت خانوادگی به عنوان یکی از موانع تربیت تشکیلاتی	تربیت خانوادگی	تربیت تشکیلاتی
7	Aa27	ایجاد انگیزه در کودکان به مسائل دینی با رویکرد کار جمعی در برنامه‌های بسیج و مسجد اتفاق افتاده است.	انگیزه دار شدن کودکان به مسائل دینی با رویکرد کار جمعی در برنامه‌های بسیج و مسجد	رشد علاقه به فعالیت تشکیلاتی	تربیت تشکیلاتی
8	Aa28	برخی مسئولیت‌هایی بیرون داشته‌اند.	افزایش فعالیت تشکیلاتی متریبان حلقه کودک در خارج از مسجد	افزایش فعالیت تشکیلاتی خارج از مسجد	تربیت تشکیلاتی
9	Aa29	خودمان هم توی جلسه مسئولیت‌هایی را تعریف کرده‌ایم. برای مثال معاون جلسه، مسئول فرهنگی و ...	طرح‌ریزی مسئولیت‌ها و پست‌هایی در حلقه متریبان کودک برای تشکیلاتی شدن	پست‌های تشکیلاتی در داخل حلقه	تربیت تشکیلاتی
10	Aa210	خودشان باهم ارتباط دارند مثلاً برای پول به من مراجعه نمی‌کنند بلکه به مالی مراجعه می‌کنند.	رجوع مسئولین پست‌های تشکیلاتی درون حلقه، برای انجام امور به خودشان	تمرین استقلال کاری در پست‌های تشکیلاتی داخل حلقه	تربیت تشکیلاتی
11	Aa211	با این برنامه‌ها دیدم که واقعاً تیمی کارکردشان تقویت شده.	افزایش روحیه تشکیلاتی با برنامه‌های انجام‌شده در متریبان حلقه کودک	تشکیلاتی شدن	تربیت تشکیلاتی
12	Aa212	مسئولیت‌پذیری، دلسوز بودن، دغدغه داشتن در آن‌ها بیشتر شده است.	افزایش میزان مسئولیت‌پذیری، دلسوز بودن و دغدغه داشتن در	اخلاق تشکیلاتی	تربیت تشکیلاتی

ردیف	کد	جملات	مضمون پایه	مضمون سازمان دهنده	مضمون فراگیر
			متربیان حلقه کودک با برنامه‌های انجام‌شده		
13	aa213	در این راه موانعی وجود دارد.	وجود موانع در مسیر تشکیلاتی شدن در حلقه متربیان کودک	موانع	تربیت تشکیلاتی
14	aa214	مثلاً مهجور بودن بحث تشکیلات در مساجد دزفول.	مهجور بودن بحث تشکیلات در مساجد دزفول یکی از موانع تربیت تشکیلاتی متربیان حلقه کودک	مهجور بودن تشکیلات در دزفول	تربیت تشکیلاتی
15	aa215	یا عدم آگاهی کافی خودم در بحث تشکیلات	عدم آگاهی کافی سرگروه در زمینه تشکیلات به عنوان یکی از موانع تربیت تشکیلاتی متربیان حلقه کودک	عدم آگاهی کافی سرگروه	تربیت تشکیلاتی
16	aa216	در کارهای خوب بله زمینه سازی می‌کنیم که ورود کنند.	زمینه سازی سرگروه برای متربیان حلقه کودک برای ورود به فعالیت‌های تشکیلاتی	زمینه سازی برای فعالیت تشکیلاتی متربیان	تربیت تشکیلاتی
17	aa217	در تربیت تشکیلاتی کودکان روند ثابتی در مسجد وجود ندارد	نبود روند ثابتی برای تربیت تشکیلاتی در مسجد	نبود روند ثابت تربیت تشکیلاتی	تربیت تشکیلاتی
18	aa218	ولی سرگروه‌ها هستند که به این امر دامن می‌زنند.	توجه نمودن سرگروه‌ها برای جبران تربیت تشکیلاتی متربیان حلقه کودک	فعالیت جبرانی سرگروه‌ها	تربیت تشکیلاتی
19	aa219	ولی سرگروه کودکان در تربیت تشکیلاتی ضعیف است و خودآگاهانه کار نمی‌کند.	ضعف سرگروه کودکان در تربیت تشکیلاتی متربیان	ضعف علمی سرگروه کودکان در تشکیلات	تربیت تشکیلاتی
20	aa220	ساختار در کل جمع‌گراست به همین خاطر خود بودن در ساختار، بچه‌ها را به کار جمعی سوق می‌دهد.	جمع‌گرا بودن دستگاه، تا حدودی جابر تربیت تشکیلاتی	جمع‌گرا بودن دستگاه جابر تربیت تشکیلاتی	تربیت تشکیلاتی
21	aa221	ولی به صورت ساختاری برنامه‌ای برای سنین کودکان در تربیت تشکیلاتی نداریم.	برنامه مدون نداشتن برای تربیت تشکیلاتی سنین پایین به خصوص کودکان	عدم برنامه مدون تربیت تشکیلاتی کودکان	تربیت تشکیلاتی

یافته‌های تحلیلی تجمیع شده از مجموع سه مسجد درباره کشف و توصیف برنامه‌ها و موانع تربیت تشکیلاتی، در جدول (۴) و مانند آن، شامل دو بخش کلی زیر است؛

۱- برنامه‌های تربیت تشکیلاتی در حلقات صالحین کودکان مساجد شهرستان دزفول

در حلقات صالحین کودکان شهرستان دزفول، برنامه‌هایی برای تربیت تشکیلاتی وجود دارد که بر اساس داده‌های به‌دست‌آمده و تحلیل آن‌ها، این برنامه‌ها عبارتند از:

۱-۱- برنامه‌های حداقلی تشکیلاتی در حلقات کودکان شهرستان دزفول

منظور از برنامه‌های حداقلی تشکیلاتی، برنامه‌هایی است که در حلقات، به حکم "اجتماع" بودنشان، به صورت حداقلی وجود دارد. به این معنا که اجتماع‌های انسانی ولو اینکه برنامه‌ای برای کار جمعی نداشته باشند، به دلیل ماهیت جمعی بودنشان، لاجرم باید اموری جمعی را پایبند باشند. در واقع حداقلی از امور جمعی در این اجتماع‌ها به خاطر ماهیتشان، وجود دارد و اساس آنها بر جمع‌گرایی است و همین جمع‌گرایی موجب، اثراتی بر تربیت تشکیلاتی خواهد. لذا با قبول این پیش‌فرض، مسئولیت‌های حداقلی برای همه اجتماع‌های انسانی، از جمله حلقات صالحین کودکان، می‌توان تصور نمود. بنابراین با اغماض‌های نظری، منظور از برنامه‌های حداقلی تشکیلاتی، مواردی است که به صورت خودبه‌خودی در هر جمع، بدون برنامه‌ریزی وجود دارند. برای مثال مسئولیت‌هایی مانند مسئول حضور و غیاب حلقه، مسئولین قرآن حلقه و غیره، را نمی‌توان به عنوان مسئولیت‌های حداکثری تشکیلاتی لحاظ نمود، لکن خود همین مسئولیت‌ها به عنوان مسئولیت‌هایی حداقلی تشکیلاتی، پذیرفته شده‌اند. بالأخره وجود این مسئولیت‌های حداقلی در حلقات کودکان شهرستان دزفول، مقداری از روحیه تشکیلاتی بودن را در متربیان ایجاد می‌نماید و متربیان اموری را مانند مسئولیت‌پذیری، تمرین استقلال کاری، اخلاق تشکیلاتی و غیره را، هر چند به صورت حداقلی، در این مسئولیت‌ها تمرین می‌کنند.

۱-۲- مباحث اخلاق نظری تشکیلاتی در حلقات کودکان شهرستان دزفول

به بیان سرگروه‌های حلقات کودکان شهرستان دزفول، یکی از برنامه‌ها برای تقویت تربیت تشکیلاتی در متربیان، در حلقات صالحین کودکان شهرستان، برگزاری جلسات اخلاق نظری تشکیلاتی در حلقات است. سرگروه‌ها، جلسات بیان نکات اخلاق نظری تشکیلاتی را در حلقات به عنوان یکی از برنامه‌های ثابت حلقات، برگزار می‌نمایند و نکات اخلاق تشکیلاتی را به صورت نظری، شرح و بست می‌دهند. برای مثال در حلقاتی، از یک نفر خبره تشکیلاتی، در یکی از روزهای هفته دعوت می‌شد و با محوریت نهج‌البلاغه به بیان نکات اخلاق نظری تشکیلاتی می‌پرداختند.

۱-۳- اصل امر به معروف و نهی از منکر غیر لسانی^۱

اگر "تشکیلاتی" بودن، به عنوان یکی از "معروف"‌های ضروری برای پیشبرد اهداف انقلاب اسلامی در زمینه‌های مختلف، لحاظ شود، امر به «تشکیلاتی بودن» و انجام امور به صورت تشکیلاتی و در قالب تشکیلات، امر به معروف محسوب می‌گردد. از طرفی برترین امر به معروف، امر

۱. «...کونوا دُعاةً لِلنَّاسِ بِغَيْرِ اللِّسَانِ...» (مجلسی، ۱۳۶۳، ج ۶۷: ۳۰۹)

به معروف به صورت غیرمستقیم و با عمل است. بر اساس داده‌های بدست آمده، سرگروه‌ها و مربیان به این امر توجه داشته و سرگروه‌های حلقات شهرستان دزفول از سه طریق به امر به معروف در این زمینه برای مربیان، عمل می‌کنند:

۱-۳-۱- بحث‌های ضمنی اخلاق تشکیلاتی به صورت نظری

یکی از برنامه‌ها در این زمینه، بحث‌های ضمنی اخلاق نظری تشکیلاتی است. سرگروه‌ها، علاوه بر برگزاری برنامه‌های مستقیم و علنی اخلاق تشکیلاتی برای مربیان، در طول هفته در برنامه‌های دیگری مانند برنامه‌های داستان خوانی و غیره، با جهت‌دهی به این برنامه‌ها به سمت‌وسوی مباحث تشکیلاتی، به صورت غیرمستقیم به تغییر، ترمیم و تکمیل دانسته‌های اخلاق تشکیلاتی مربیان، دست می‌زنند. برای مثال در مواردی، بخش‌هایی از یک کتاب داستان که حاوی نکاتی تشکیلاتی بود، در یکی از روزهای هفته، در حلقه ارائه می‌شد.

۱-۳-۲- بازی‌های سازنده اخلاق تشکیلاتی

به بیان سرگروه‌ها، یکی دیگر از زمینه‌هایی که فرصتی برای تشکیلاتی نمودن مربیان محسوب می‌شد، زمان بازی‌هایی بود که مربیان کاملاً ناخودآگاهانه در آن‌ها به ایفای نقش می‌پرداختند. طبیعی است که بخش قابل توجهی از برنامه‌های مربیان کودک در حلقه به بازی‌ها پرداخته می‌شود. سرگروه‌ها با جهت‌دهی به این بازی‌ها به سمت‌وسوی تشکیلات، از این فرصت برای آموزش دادن اموری تشکیلاتی به مربیان استفاده می‌نمودند. برای مثال در مواردی سرگروه از بازی فوتبال برای آموزش‌های تشکیلاتی به مربیان استفاده می‌نمود. یا در مواردی، با اجرای بازی میدان مین، نقش و جایگاه تبعیت از رهبری گروه را به مربیان کودک تفهیم نموده بود. بازی از این قرار بود که مربیان حلقه به دو دسته تقسیم می‌شوند و هر دسته یک نماینده و یک رهبر دارد. نماینده دسته باید با هدایت افراد دسته خود، بتواند به صورت چشم‌بسته از میدان مینی که طراحی شده، عبور کند. دسته‌ای که بتواند این هماهنگی را بین نماینده‌ی خود و افراد هدایتگر، به صورت بهتر ایجاد نماید و دچار اختلافات درونی کمتر شود و کمتر به موانع برخورد کند، برنده‌ی بازی خواهد بود.

۱-۳-۳- تذکرهای تشکیلاتی در روابط روزانه مربیان کودک با دیگران

یکی دیگر از عرصه‌های تربیتی-آموزشی در زمینه تشکیلات برای مربیان، روابط روزمره آنها با یکدیگر و دیگران بود. سرگروه‌ها به این نکته توجه داشته و از این فرصت برای انتقال آموزش‌های تشکیلاتی استفاده می‌نمودند. برای مثال، در مواردی که یکی از مربیان به ارائه بحثی در گروه مشغول بود و یکی از مربیان در این حین به چیزی جز توجه به گوینده، می‌پرداخت، با تذکر سرگروه و دوستان دیگرش روبرو می‌شد که چرا به اظهار نظر دوست خود که در حال ارائه است، توجه نمی‌کند؟

۱-۴- تشکیلات درون حلقه در حلقات کودک شهرستان دزفول

به بیان سرگروه‌ها، حلقه‌ای که دارای تشکیلات درون حلقه‌ای بودند، از این فرصت برای تشکیلاتی شدن متریبان استفاده می‌نمودند. این حلقه‌ها دارای برنامه‌هایی در این زمینه بودند و اثراتی از این برنامه‌ها در زمینه تشکیلاتی شدن متریبان، به دست آورده بودند؛

۱-۴-۱- برنامه‌ها

حلقه‌ها شهرستان دزفول، علاوه بر برنامه‌های تشکیلاتی حداقلی در درون حلقه، دارای تشکیلات و مسئولیت‌ها و گروه‌های تشکیلاتی درون حلقه‌ای نیز هستند که هر یک از این گروه‌ها، وظیفه و کار ویژه تشکیلاتی خاصی را بر عهده دارند و وظایف ویژه‌ای را باید به انجام برسانند. اعضای این تشکیلات و گروه‌ها از طریق رأی‌گیری و با مشورت خود متریبان، انتخاب می‌شوند. این گروه‌ها با نام‌هایی مانند گروه قرآن، فرهنگی، اردویی، ورزشی و غیره، وجود دارند. برای مثال در مواردی متریبان حلقه به گروه‌های ۵ نفره تقسیم می‌شوند و در این گروه‌ها، هر یک از متریبان وظیفه ویژه‌ای به عهده دارد و باید درباره این وظیفه، به اعضای گروه خود و سایر متریبان حلقه، جوابگو باشد. برای مثال، گروه اردویی مسئول برگزاری اردوهایست و باید تمام امور مربوط به اردو را بین افراد خود تقسیم کند. همه افراد گروه، از مالی گرفته تا مسئول ثبت نام و فرهنگی و ...، در هر جلسه باید ارائه کاملی از روند انجام فعالیت‌های خود، به دیگر اعضا ارائه دهند.

۱-۴-۲- اثرات

به بیان سرگروه‌ها، این برنامه‌ها اثرات ویژه‌ای بر متریبان داشته‌اند. برای مثال اثراتی مانند تقویت مسئولیت‌پذیری، فعالانه عمل کردن متریبان در امر تشکیلات (به این معنا که محول کردن امور به متریبان به جای اینکه از بالا به پایین صورت بگیرد، متریبان خود به دنبال بر عهده گرفتن وظایف هستند)، افزایش اعتماد به نفس متریبان، افزایش توانایی متریبان در رهبری گروه‌ها، افزایش فعالیت تشکیلاتی متریبان در داخل مسجد و خارج آن و غیره.

۱-۵-۱- مسئولیت‌پذیری نمودن متریبان کودک در حلقه‌ها از طریق نقش‌دهی به آنها

سرگروه‌ها، علاوه بر سایر اثرات تشکیلاتی، به امر مسئولیت‌پذیری متریبان، توجه ویژه‌ای دارند. آنها برای این مسئولیت‌پذیری، مسیر به خصوصی را انتخاب می‌کنند و آن هم «نقش‌دهی» به متریبان است. نقش‌دهی به متریبان در زمینه‌های توانایی‌ها و استعدادها و ویژه‌ای که دارند، علاوه بر کشف و رشد استعدادهایی که دارند، باعث تقویت مسئولیت‌پذیری در متریبان خواهد شد. این نقش‌دهی معمولاً در فضاهای ذیل صورت می‌گیرد؛

۱-۵-۱- نقش‌دهی در حلقه

بخشی از این برنامه در مسئولیت‌های درون حلقه‌ای صورت می‌گیرد که سرگروه بنا به صلاح‌دید خود، برخی از مسئولیت‌های درون حلقه را بر اساس توانایی‌های متریبان، برای مسئولیت‌پذیری نمودن

آن‌ها، بین آن‌ها تقسیم می‌کند. برای مثال مسئولیت‌هایی مانند حضور و غیاب حلقه، امور مربوط به قرآن و غیره.

۱-۵-۲- نقش‌دهی در مسجد

بخش دیگری از برنامه مذکور با نظارت سرگروه‌ها در درون مسجد صورت می‌گیرد. برای مثال مسئولیت تلاوت نور بعد از نمازهای یومیه و غیره.

۱-۵-۳- نقش‌دهی در اردوها

اردوها مکان مناسبی برای نقش‌دهی به متربیان هستند. معمولاً در اردوها، تعداد زیادی از مسئولیت‌ها برای اداره اردو وجود دارد، این مسئولیت‌ها با نظارت سرگروه تقسیم می‌شوند. برای مثال مالی اردو و غیره.

۲- موانع تربیت تشکیلاتی در حلقات صالحین کودکان مساجد شهرستان دزفول

سرگروه‌ها موانعی هم برای تربیت تشکیلاتی در حلقات کودک شهرستان دزفول، بیان نمودند که عبارت‌اند از:

۲-۱- وجود الگوهای نامناسب اخلاقی و رفتاری برای متربیان کودک در شهرستان

دزفول

یکی از موانع موجود در مسیر تربیت تشکیلاتی متربیان، به خصوص متربیان کودک، در شهرستان دزفول، وجود الگوهای نامناسب از "سلوک اخلاقی" است. گونه‌ای از سلوک اخلاقی که دوری از اجتماعات را اولین گام در مسیر رشد اخلاقی و عرفانی می‌داند چراکه غالباً حضور در میان اجتماعات که به عنوان اولین شرط شکل‌گیری تشکیلات است، با معصیت‌ها و در نتیجه از بین رفتن اندوخته‌های اخلاقی و معنوی همراه است و سرگروه باید از همان بدو امر با چنین انگاره‌هایی در اذهان متربیان مقابله کند. این نوع از سلوک رفتاری در ادبیات علمی شهید مطهری با عنوان «تقوی ضعف»، بیان می‌گردد (مطهری، ۱۳۸۸). این نوع از سلوک، اولین شرط شکل‌گیری تشکیلات را (شکل‌گیری اجتماعات)، را هدف قرار می‌دهد و با آن ممانعت می‌کند. برای مثال، در مواردی یکی از نمازگزاران مسجد دارای چنین ویژگی اخلاقی بود، به خاطر جذابیت رفتاری خود، متربیان حلقه را مجذوب خود کرده بود و این جذب بین فرد مذکور و متربیان، باعث شده بود که متربیان سعی کنند که رفتاری مانند او داشته باشند و تن به برنامه‌های جمعی و هدفمند حلقه ندهند.

۲-۲- موانع مربوط به خانواده‌ها در شهرستان دزفول

به بیان سرگروه‌های مصاحبه شونده، برخی از موانع در مسیر تربیت تشکیلاتی متربیان کودک در شهرستان، به خانواده‌ها بازمی‌گردد که از داده‌های به‌دست‌آمده، موانع ذیل استخراج گردید.

۲-۱-۲- تربیت خانوادگی

یکی از عوامل بسیار تأثیرگذار بر تربیت تشکیلاتی متریبان در حلقه، به تربیت خانوادگی متریبان بازمی‌گردد. سرگروه‌های مصاحبه شونده از ذات اجتماعی‌تر برخی متریبان نسبت به برخی دیگر، سخن می‌گفتند و معتقد بودند که این متریبان در خانواده‌هایی بسر می‌برند که اجتماعی‌تر هستند. به اذعان سرگروه‌ها، در برخی از خانواده‌ها، آموزه‌هایی مانند مسئولیت‌پذیری، تبعیت و غیره، به صورت جدی مورد توجه قرار می‌گیرد. بدیهی است که متربی با این ویژگی، استعداد برنامه‌های آموزنده تربیت تشکیلاتی را در حلقه، بیشتر خواهد داشت.

۲-۲-۲- تصورات غیر صحیح خانواده‌ها

یکی دیگر از موانع تربیت تشکیلاتی متریبان کودک، تصورات ناصحیح خانواده‌ها است. خانواده‌ها با داشتن تصورات غیر صحیح به بسیاری از روابط و علل و غیره، به گونه‌ای برای تربیت تشکیلاتی متریبان توسط حلقه و برنامه‌های آن مانع‌تراشی می‌کنند. برای مثال خانواده‌ها بعضاً تصور می‌کنند که نباید فرزندشان هیچ‌گونه سختی خاصی ببیند، در نتیجه مواردی وجود دارد که به سرگروه‌ها به خاطر مسئولیت‌هایی که به متربی داده شده، اعتراض کرده‌اند چراکه آن‌ها باید مقداری سختی را در این زمینه تحمل کنند.

۲-۳-۲- دانش کم خانواده‌ها در زمینه‌های تربیتی

شاید بتوان ریشه موارد مذکور را در کمبود دانش خانواده‌ها در زمینه‌های تربیتی دانست. بنابراین ضروری است که به خانواده‌ها و نقش آنها در امر تربیت در حلقات صالحین، توجه ویژه گردد. برای مثال، به بیان سرگروه‌ها، تا کنون جلسه‌ای برای افزایش سطح آگاهی والدین در زمینه‌ی مذکور وجود نداشته است و این در حالی است که خانواده‌ها، سهم عمده و غیر قابل انکاری در امر تربیت متریبان دارند.

۲-۳-۲- دانش کم سرگروه‌های حلقات کودک در زمینه تشکیلات در شهرستان دزفول

به بیان سرگروه‌ها، یکی دیگر از موانع تربیت تشکیلاتی در حلقات شهرستان دزفول، بی‌اطلاعی و کمبود دانش سرگروه‌ها در موضوع تشکیلات و کار تشکیلاتی است.

۲-۴-۲- کمبود بودجه و امکانات

یکی از موانع در مسیر تربیت تشکیلاتی متریبان کودک، ضعف بودجه و امکانات است. به عقیده سرگروه‌ها، حلقه متریبان کودک، حلقه‌ای پرهزینه محسوب می‌گردد زیرا به اقتضاء سن این متریبان، باید برنامه‌هایی از جنس بازی‌ها، فنون، اردوها و غیره بیشتر باشند، بنابراین هزینه بیشتری نیز می‌توان برای این سن تصور نمود. در مواردی وجود داشت که سرگروه، هزینه زیادی را در این برنامه‌ها، از دارایی شخصی خود، خرج نموده بود که بدیهی است این امکان برای همه سرگروه‌ها که

عمدتاً استقلال مالی ندارند، وجود نخواهد داشت و به همین دلیل، غالب برنامه‌های اینچنینی که می‌تواند باعث رشد متربیان کودک در زمینه تشکیلات شود، به خاطر چنین هزینه‌هایی لغو خواهد شد.

۲-۵- مهجور بودن موضوع تشکیلات در شهرستان دزفول

به بیان سرگروه‌ها یکی از مهم‌ترین موانع تربیت تشکیلاتی در حلقات شهرستان دزفول، مهجور بودن موضوع تربیت تشکیلاتی در شهرستان است. این موضوعات به دلیل نو بودن و عدم تبلیغ و آموزش کافی در شهرستان، مهجور واقع شده‌اند و اساساً توجه ویژه‌ای به آنها نمی‌شود و سرگروه‌ها نیز مانند سایرین، طبعاً هزینه کمتری برای آنها می‌کنند.

نمودار مضامین استخراج شده، با استفاده از فرآیند روش تحلیل مضمون، از مصاحبه‌های انجام

شده، به شکل زیر است:

شکل ۳- تحلیل مضمون نهایی مصاحبه‌های عمیق

بحث و نتیجه‌گیری

بعد از پذیرفتن ضرورت وجود طرح تربیتی کلان و کشوری برای ارتقاء سطح تربیت در جوامع، می‌توان به این نتیجه رسید که طرح شجره تربیتی صالحین دارای ظرفیتی عظیم است. از طرفی «تربیت تشکیلاتی» به عنوان یکی از انواع تربیت‌های ضروری برای افراد جامعه تلقی می‌شود که زیربنای حضور آن‌ها در کارهای جمعی و تشکیلاتی در میانه‌ی جامعه است. اساس جوامع بر زندگی اجتماعی و تعاون و همکاری است و آموزش ندیدن افراد آن جامعه برای اینگونه زندگی کردن، موجب مشکلات بسیاری خواهد شد. در صورت نبود چنین تربیتی، جوامع در حرکت به سوی اهداف جمعی خود دچار ضعف خواهند بود لذا ضروری است که در طرح‌های تربیتی و در زیرمجموعه آن، توجهی ویژه به تربیت تشکیلاتی شود.

پژوهش حاضر با محوریت مسئله تربیت تشکیلاتی و با استفاده از روش مصاحبه نیمه ساختمند و روش تحلیل مضمون، به دنبال کشف و توصیف وضعیت تربیت تشکیلاتی در حلقات صالحین کودکان شهرستان دزفول بود. با توجه به تحلیل مضمون اطلاعات بدست آمده، می‌توان، ۲ مضمون اصلی و سازمان‌دهنده و ۱۰ مفهوم فرعی و پایه برای مضمون محوری و فراگیر «تربیت تشکیلاتی در شهرستان دزفول» شناسایی نمود. مضامین پایه مربوط به مضمون سازمان‌دهنده «برنامه‌های تربیت تشکیلاتی» عبارتند از: «برنامه‌های حداقلی تشکیلاتی»، «مباحث اخلاق نظری تشکیلاتی»، «اصل امر به معروف و نهی از منکر غیر لسانی»، «تشکیلات درون حلقه‌ای» و «مسئولیت‌پذیر نمودن متریان از طریق نقش‌دهی به آن‌ها». مضامین پایه مربوط به مضمون سازمان‌دهنده «موانع تربیت تشکیلاتی» عبارتند از: «وجود الگوهای نامناسب اخلاقی و رفتاری برای متریان»، «موانع مربوط به خانواده‌ها» و «دانش کم سرگروه‌ها در زمینه تشکیلات»، «کمبود بودجه و امکانات» و «مهم‌جور بودن موضوع تشکیلات در شهرستان دزفول».

با توجه به گزارشی که از مضامین پایه مربوط به مضمون اصلی «برنامه‌های تربیت تشکیلاتی» ارائه شد، به نظر می‌رسد که حلقات صالحین کودکان شهرستان دزفول به مسئله «تربیت تشکیلاتی» توجه نموده و موضع انفعالی در قبال آن نداشته و برنامه‌هایی برای آن تدوین و در نهایت اجرا نموده‌اند. نتایج پژوهش حاکی از آن است که در این مسیر موانعی نیز وجود دارد که به نظر می‌رسد که از طرفی دولت و سیاست‌گذاران طرح و از طرف دیگر خانواده‌ها، در برطرف کردن این موانع می‌توانند نقشی موثر داشته باشند.

براساس نتایج بدست‌آمده از پژوهش، پیشنهادهای به سیاست‌گذاران طرح صالحین، در زمینه تقویت سیاست‌های تربیت تشکیلاتی حلقات کودکان مساجد، ارائه خواهد شد:

۱. برگزاری کلاس‌ها، سمینارها و کارگاه‌های توجیهی برای والدین حلقات کودکان شهرستان دزفول، جهت افزایش دانش خانواده‌ها در زمینه تربیت تشکیلاتی و همچنین انتقال میزان اهمیت این موضوع برای آنها.
۲. برگزاری کلاس‌ها، سمینارها و کارگاه‌های معرفت‌افزایی برای سرگروه‌ها و مربیان حلقات کودکان شهرستان دزفول در زمینه تربیت تشکیلاتی.
۳. اختصاص بودجه بیشتر به امر تربیت تشکیلاتی در حلقات کودکان شهرستان دزفول، توسط نهادهای بالادستی.
۴. انتقال ضرورت تربیت تشکیلاتی و افزایش سطح معرفت عموم مردم شهرستان به این موضوع، از طریق برنامه‌های فرهنگی عمومی، مانند ساخت کلیپ، فضاسازی شهری، سخنرانی‌های عمومی مناسبی و...
۵. از آنجایی که شهرستان دزفول یکی از شهرهای تجهیز و انتقال نیرو به جبهه در دوران دفاع مقدس است و سطح آگاهی و علاقه عمومی مردم، به دلیل برخورد نزدیک با این موضوع، بالا است، لذا می‌توان از این ظرفیت برای انتقال مفاهیم تربیت تشکیلاتی و ایجاد ضرورت دوباره برای مردم استفاده نمود. برای مثال، ساختن نماهنگ‌ها و کلیپ‌هایی از ویژگی‌های تشکیلاتی فرماندهان شهید دزفولی و...

کتابنامه

- شریف رضی، م (۱۳۹۱). **نهیج البلاغه**. ترجمه محمد دشتی. تهران: پورصائب.
- احمدی زاده، م (۱۳۹۴). «تربیت در شبکه صالحین». **مطالعات راهبردی تربیت اسلامی**. (۱): ۴۳-۲۹.
- جمعی از نویسندگان (۱۳۹۰). **قالب تشکل و تشکل غالب**. قم: اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزان.
- حسینی بهشتی، س (۱۳۹۰). **اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان در اروپا**. تهران: بقعه.
- حیدری، ا. درویش، ح (۱۳۹۲). **سازمان‌دهی و اصلاح تشکیلات روش‌ها**. تهران: دانشگاه پیام نور.
- حسینی خامنه‌ای، س (۱۳۹۲). **دغدغه‌های فرهنگی**. تهران: صهبا.
- زارعی متین، ح (۱۳۹۵). **مبانی سازمان و مدیریت "رویکرد اقتضائی"**. تهران: دانشگاه تهران.
- صوالحی، ع. خلف‌احمد، م. انیس، ا. منتسر، ع (۱۳۸۹). **فرهنگ المعجم الوسیط (ترجمه محمد بندرریگی)**. تهران: اندیشه اسلامی.
- عابدی جعفری، ح. تسلیمی، م. فقیهی، ا. شیخ زاده، م (۱۳۹۰). «تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی». **اندیشه مدیریت راهبردی**، ۵(۱۰): ۱۹۸-۱۵۱.
- عصاره‌نژاد دزفولی، سینا (۱۳۹۷). **ارزیابی طرح حلقات تربیتی صالحین در شهرستان دزفول**. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات. دانشگاه امام صادق (ع).
- فرخی، م (۱۳۹۴). «بررسی روند تربیتی طرح صالحین در پایگاه‌های بسیج مساجد کشور بر اساس مدل فرآیندی». **مطالعات راهبردی تربیت اسلامی**، سال اول، شماره اول: ۲۸-۹.
- مطهری، م (۱۳۸۸). **ده گفتار**. تهران: صدرا.
- معدن آرنی، ع. سرکارآرانی، م (۱۳۹۶). **آموزش و توسعه**. تهران: نی.
- مختاریان پور، م (۱۳۹۱). **طراحی مدل اجرای سیاست فرهنگی مبتنی بر برنامه‌های توسعه کشور**. پایان‌نامه دکتری. دانشکده مدیریت و حسابداری. دانشگاه علامه طباطبایی.
- ملعوف، ل (۱۳۸۰). **المنجد: فی اللغة**. ناشر: ذوی القربی.
- مجلسی، م (۱۳۶۳). **بحار الانوار، ج ۱۷**، ترجمه سید محمدباقر موسوی همدانی. تهران: کتابخانه حضرت ولی عصر (عج).
- مصباح یزدی، م (۱۳۸۸). **خیمه معرفت**. ناشر: موسسه آموزشی-پژوهشی امام خمینی (ره).

مرکز مطالعات راهبردی تربیت اسلامی (۱۳۹۴ الف). **سلسله جزوات صالحین شناسی: مبانی شجره طیبه صالحین**. تهران: کارگروه شجره طیبه صالحین.

مرکز مطالعات راهبردی تربیت اسلامی (۱۳۹۴ ب). **سلسله جزوات صالحین شناسی: ارکان شجره طیبه صالحین**. تهران: کارگروه شجره طیبه صالحین.

Bernard, H. R. (2006). **Research method in an thropology**. London: Altamira Publication.

Khamenei, A. (2012). **Statement in a meeting of a group of Basijis and activists of the plan of "Salehin"**. Retrieved from <http://fars.i.khamenei.ir/newspart-index?>

